

Pozemek za hlasy?

Poválečná pozemková reforma, volby, kolektivizace a následný rozvoj zemědělství v Československu a v Rumunsku

DAN MIRCEA DUTA

Díváme-li se na některé události s odstupem času, mohlo by se zdát, že zkušenosti s komunistickým režimem jsou v celé střední a východní Evropě naprosto stejné. Zdání však klame. Příkladem může být kolektivizace zemědělství. Tento proces měl v jednotlivých socialistických zemích odlišný průběh, někde navíc ani nebyl dotažen do konce nebo alespoň ne stylem, který prosazovala a prezentovala oficiální komunistická propaganda. Existují zde tedy významné rozdíly, které jsou však dnes obecně velmi málo známé. Tento text chce některé z nich ozřejmit.

RUMUNSKO A ČESKOSLOVENSKO

Vybrali jsme dvě země, kde se kolektivizace uskutečnila a probíhala podobným způsobem a – alespoň podle tvrzení dobové komunistické propagandy – v souladu s marxisticko-leninským a sovětským vzorem: Rumunsko a Československo. Přesto existuje dost podstatných rozdílů a specifických aspektů.

První a také nejstarší spočívá ve způsobu, jakým byla přijímána komunistická ideologie na rumunském a československém venkově.

V Rumunsku se jak velkostatkáři a sedláci, tak střední a malí rolníci, ba dokonce bezzemci od samého začátku vzpouzeli socialismu a myšlence kolektivizace. Ani pozemková reforma z roku 1946, uskutečněná první rumunskou vládou s komunistickou účastí v poválečném období,¹ jejímž pravým cílem bylo zvýšit oblíbenost a popularitu Rumunské dělnické strany (Partidul Muncitoresc Român – PMR) ve venkovském prostředí, vlastně nepřinesla zásadnější změnu tohoto stavu: PMR se povedlo naklonit si pouze malou část bezzemců, ale i ti

Doklad o vlastnickém právu, vydaný na základě pozemkové reformy

Zdroj: Wikimedia Commons, rodinný archiv Marii Tareové z obce Aruncuty

od ní definitivně odpadli v roce 1948, kdy vznikla zákonná povinnost vzdát se pozemků, přidělených o dva roky

dříve, jejich vepsáním do nově založených zemědělských družstev (Cooperative Agricole de Productie – CAP).

¹ Tuto vládu, která se dostala k moci po volbách 19. listopadu 1946, vedl komunistický právník Petru Groza.

Přední straník Petru Groza, spisovatel Mihail Sadoveanu, přírodovědec Traian Săvulescu a další osobnosti na prvním sjezdu úderníků z Jednotných zemědělských družstev, který se konal v Sjezdovém sále na Magherově třídě v Bukurešti mezi 21. a 23. květnem 1953

Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu

Straníček líčí rolníkům výhody kolektivizace

Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu

Tento postoj má své historické kořeny. Jeden z nich tvří v rozpínavých tendencích Ruska (později Sovětského svazu) v karpatsko-dunajském prostoru, které vždy představovaly hrozbu pro nezávislost a územní celistvost rumunských zemí (od roku 1859 Rumunsko²). Z tohoto důvodu se v Rumunsku na vše, co pocházelo z Ruska nebo SSSR (samozřejmě včetně komunistické ideologie), pohlíželo podezíravě a bylo to téměř automaticky odmítáno.

Druhým důvodem bylo to, že rumunský rolník, který si prošel obdobími hladu a bídy, bytostně závisel na kousku půdy, kterou měl ve svém vlastnictví a která mu zajišťovala každodenní živobytí. Proto v roce 1948 nikdo nebyl nadšený myšlenkou (a povinností) vzdát se tohoto kousku půdy ve prospěch CAP. Jak pro velkostatkáře, tak pro více či méně majetné rolníky (včetně těch, kteří získali půdu do vlastnictví až díky pozemkové reformě z roku 1946) znamenalo zapsání do CAP ztrátu pozemků, zchudnutí a prakticky zrušení výsledků pozemkové reformy.

Další příčinou byl fakt, že v Rumunsku nikdo nepohlížel na nástup komunistů k moci s nadějí. PMR, která se nesetkala se vstřícným přijetím politickou reprezentací, a především velkou většinou občanů již po svém vzniku v roce 1921, se časem stala ještě méně oblíbenou, neboť její politický program předpokládal územní rozpad Rumunska a de facto anulaci sjednocení z roku 1918.³ Navíc většina členů PMR bývali agenti NKVD, osobami podřízenými přímo Komunistické straně SSSR, kteří prováděli špiónážní akce v jeho prospěch.⁴ Ze všech

2 V roce 1859 se rumunská knížectví Valašsko a Moldavsko spojila a tím vzniklo jádro moderního rumunského státu (tzv. Malé Rumunsko), k jehož úplnému sjednocení došlo po první světové válce. V roce 1918 se totiž k Malému Rumunsku připojila ostatní historická rumunská území Sedmihradsko, Bukovina, Banát, Maramureš a Dobruďža.

3 Zahrnutím teze o sebeurčení národnostních menšin, formulované Leninem, do politického programu, odkazem k Rumunům žijícím ve Valašsku, Moldavsku a Sedmihradsku jako k Valachům, Moldavanům a Sedmihraďanům, popřením pojmu Rumun a tím i rumunské národnosti a rumunského státu vlastně PMR otevírala cestu k regionalizaci Rumunska a jeho rozčlenění na nezávislá území, po nichž toužily některé sousední země. Besarábii a Moldavsko chtěl Sovětský svaz, Sedmihradsko chtělo Maďarsko, Dobruďžu Bulharsko, Maramureš Ukrajina, Banát Jugoslávie.

4 Jedná se např. o Anu Paukerovou, Alexandra Nicolského, Teohariho Georgesca, Leonteho Răuta, Iosifa Chișiinevského, Constantina Donceu. Viz RUSAN, Romulus: *Romania in timpul razboiului rece* (Rumunsko za studené války). Fundatia Academia Civica, București 2008, s. 40-41.

Družstevníci z župy Bihor se 7. listopadu 1952 vracejí domů s polními plodinami po rozdělení výnosu z jejich práce. Vpravo: Porada úderníků Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu

jmenovaných důvodů byla PMR v roce 1924 v Rumunsku zakázána.

Neoblomný postoj Rumunů vůči komunismu byl do jisté míry dán i zbožností rumunské společnosti. Tento aspekt byl ještě zřetelnější na venkově, přičemž v druhé polovině 40. let na vesnici žily více než čtyři pětiny rumunského obyvatelstva.

Tyto čtyři hlavní důvody tedy měl zatvrzelý postoj rumunských rolníků ke kolektivizaci (počínaje rokem 1948 se mnozí z nich zařadili do partyzánských antikomunistických oddílů, které v horských oblastech bojovaly proti sovětské okupaci a komunistickému režimu v Rumunsku⁵).

Na druhou stranu pozemková reforma z roku 1946 nepřinesla rumunským komunistům ve volbách ko-

naných ve stejném roce ani hlasy, s nimiž počítali ze strany rolnictva. Z tohoto důvodu se PMR dopustila obrovského volebního podvodu,⁶ aby se dostala k moci.

Na rozdíl od Rumunska komunisté v Československu díky pozemkové reformě provedené v roce 1945 získali ve volbách roku 1946 hlasy venkovských voličů, které KSČ dopomohly k zisku 40 procent a tudíž k volebnímu vítězství.⁷ Ale i pro to existují jisté historické důvody:

Na rozdíl od PMR nebyla KSČ v meziválečném období nikdy zakázána a navzdory radikálnímu postoji a masivní propagaci krajně levicové ideologie a zájmů Sovětského svazu se přece jen chovala jako parlamentní strana.⁸ (Nezapomínejme, že PMR

nikdy neakceptovala pluralitu parlamentních stran, jejím cílem bylo od samého začátku nastolení politického režimu založeného na existenci jediné strany⁹). Díky tomu měla KSČ v Československu zcela jiný základ a jiný „image“ než PMR v Rumunsku. Nicméně hned po převzetí moci a vlastně už po volbách v roce 1946 komunisté své voliče zklamali, když začali perzekvovat politické odpůrce a potírat jakékoli formy opozice a nastolili politiku jejich postupné, avšak nekompromisní eliminace. KSČ brutálně přešla k politickému systému jedné strany, donutila k rezignaci prezidenta Edvarda Beneše a v neposlední řadě si vynutila znárodnění všech odvětví československé ekonomiky¹⁰ a kolektivizaci zemědělství.

5 Je také potřeba zmínit, že mezi členy těchto bojových skupin existovala naprostá rovnost, přestože někteří z nich byli před rokem 1948 statkáři, jiní střední rolníci a ostatní bezzemci. Viz např. Rozhovor s Ionem Gavrilou Oroganem pro rumunskou veřejnoprávní televizi z roku 1993. Orogan byl velitelem jedné z protikomunistických partyzánských skupin, kterého agenti rumunské státní bezpečnosti Securitate zatkli až roku 1978 v Kluži. *Archiv rumunské televize*, série ZQ, č. 18953, 17. prosince 1993.

6 Ve skutečnosti zvítězila ve volbách v roce 1946 Národní rolnická strana (Partidul Național Țărănesc).

7 Viz http://www.totalita.cz/volby/volby_1946.php (citováno k 10. 1. 2012). Podle jiných zdrojů vyhráli komunisté ziskem 40 % v Česku a 30 % na Slovensku.

8 K poslancům čs. parlamentu v meziválečném období, kteří byli členy KSČ, patřil i budoucí komunistický prezident Klement Gottwald.

9 Viz Program Rumunské komunistické strany, sestavený roku 1921 a zveřejněný 23. dubna 1990 v novinách *Dreptatea*.

10 První vlna znárodnění československého průmyslu, akciových bank a soukromých pojišťoven se odehrála v roce 1945 a setkal jsem se s názorem, že na tom (jednak pod vlivem hospodářské krize, jednak Mnichova) panovala vcelku shoda (hlavně co se týká znárodnění bank). Jsou ovšem i jiné názory. Cituji například poslance Evropského parlamentu Hynka Fajmona: *Za mimořádný rozsah znárodnění hospodářství v Československu je odpovědná právě česká levice, tvořená Komunistickou stranou Československa a Českou stranou sociálně demokratickou. Právě experti a politici těchto dvou politických stran stáli v roce 1945 za programem první vlny znárodnění v naší zemi. Je pravda, že znárodnění bylo provedeno dekretem prezidenta Beneše, ale hlavními iniciátory celého procesu byli především sociální demokraté*

Generální tajemník Rumunské dělnické strany Gheorghe Gheorghiu-Dej v roce 1951. Vpravo: Gheorghe Gheorghiu-Dej si podává ruku s družstevníky při návštěvě JZD Leninova cesta v obci Liveștii de Jos v okresu Bukurešť, 1951. Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu

A dále: Až do roku 1945 neměli Češi a Slováci v dějinách tak vážné problémy s Ruskem (později se Sovětským svazem) jako Rumuni. Navíc se Rudá armáda nechovala při svém průchodu Československem v letech 1944 a 1945 jako na obsazeném území. Vandalismus, loupeže a další podobné „tradiční“ činy Rudé armády nedosáhly na československém území zdaleka takových rozměrů jako v Rumunsku nebo Maďarsku, které byly za druhé světové války spojenci Německa. Z tohoto důvodu byl postoj Čechů a Slováků k SSSR a komunismu na konci války vstřícnější než postoj Rumunů.

V období protektorátu také Komunistická strana Československa podněcovala a podporovala antifašistické a antihitlerovské postoje v obsazených Čechách, organizovala významný počet akcí antifašistického charakteru a podporovala boj českých a slo-

venských partyzánů proti německým okupantům.

Je rovněž pravda, že jedním ze základních prvků volební kampaně KSČ pro volby v roce 1946 byla propagace myšlenky přiblížení se socialismu „československou cestou“. Nemluvílo se sice doslova o cestě odlišné od sovětského vzoru, nešlo tedy o negativní vymezení, nicméně tento prvek přinesl komunistům i hlasy voličů, kteří neměli tak blízko ke krajní levici a pohlíželi na socialismus jako na politickou alternativu samozřejmou v pluralitní demokracii. I oni byli po volbách zklamaní.

Ze všech jmenovaných důvodů se Komunistické straně Československa podařila věc, o níž se rumunským komunistům nemohlo ani zdát: přesvědčili alespoň jednu kategorii obyvatelstva (v tomto případě venkov) a získali tak politickou podporu ne-

zbytnou k vítězství v demokratických volbách.¹¹ Faktem je, že po převzetí moci (ať se k ní dostaly jakkoliv) rozpoutaly obě komunistické strany v souvislosti s kolektivizací zemědělství násilnou kampaň, jejíž součástí byly násilné deportace obyvatel a zavírání především bývalých velkostatkářů nebo středních rolníků s anti-komunistickými názory do vězení. Přičinily se tak o ztrátu jakýchkoli iluzí o demokracii, lidskosti, humanismu, liberalismu nebo svobodomyšlnosti.

Mohlo by se zdát paradoxní, že rumunští rolníci, zvyklí po generace na hlad a bídu, nepodlehli v roce 1946 komunistické propagandě, která jim slibovala blahobyť v rovnostářské společnosti. Naopak československý venkov (bezpochyby zámožnější a rozvinutější než rumunský), který se nacházel na cestě k urbanizaci s klad-

a komunisté. Prezident Beneš jim vyhověl, aby uklidnil atmosféru v poválečné republice. Svým postupem však levici nahrál tak silně, že de facto otevřel cestu k Únoru 1948. Viz *Revue Politika*, 2010, č. 10, 20. 12. 2005, přístupné online na <http://www.revuepolitika.cz/clanky/618/60-let-od-pocatku-prvni-vlny-znarodnovani-v-ceskoslovensku> (citováno k 10. 1. 2012). Jako zahraniční badatel pokládám za svou povinnost zmínit se alespoň o těchto dvou víceméně protichůdných názorech na postoj československé poválečné společnosti ke znárodnění.

11 Ačkoli se už začala uplatňovat komunistická taktika vyloučení volné soutěže politických stran a vyřazení největší konkurence, volby v roce 1946 jsou obecně považovány za svobodné a demokratické, vlastně za poslední takové volby v Československu před nástupem komunistů k moci v roce 1948. A rozhodně byly mnohem demokratičtější než volby v Rumunsku stejného roku.

ným dopadem na životní úroveň obyvatel, komunistické straně své hlasy nabídl. (Tento stav se měl po čtyřiceti letech otočit, jak si řekneme dále.)

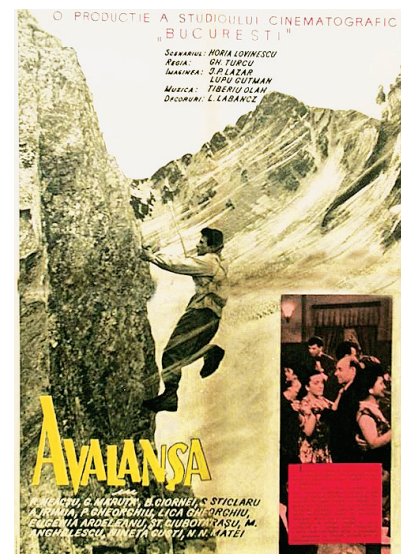
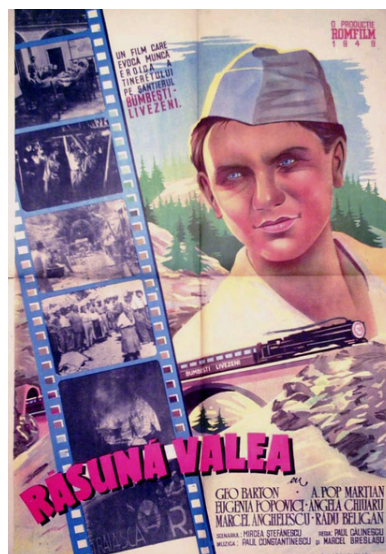
Vysvětlením by mohlo být, že se jednalo o reakce dvou zcela odlišných typů společnosti ve stadiu, ve kterém se nacházely po druhé světové válce: jedna z nich byla konzervativní, tradiční, patriarchální, pobožná (pravoslavného křesťanského vyznání), venkovského rázu a silně vázaná na zemědělství, ta druhá racionální, s moderní mentalitou, městská, ovlivněná průmyslovým rozvojem, otevřenější vůči novému a dosud nepoznanému, ochotnější experimentovat a zkoumat... Neboť novost byla jedním ze základních prvků komunistické propagandy: nová socialistická spo-

lečnost měla zavést nový druh ekonomických a mezilidských vztahů s novými zákony a pravidly a především vytvořit „typ úplně nového člověka“...

Další rozdíl mezi Rumunskem a Československem se vztahuje k druhé polovině 50. let, k období po smrti Stalina, kdy v obou zemích (a vlastně v celém socialistickém bloku) nastalo určité uvolnění. Jestliže v Rumunsku se tyto tendence projevily spíše v jisté benevolenci komunistické strany vůči kritickým hlasům „zevnitř“, v Československu to zašlo ještě dále – a to i v oblasti, která nás zajímá, v kolektivizovaném zemědělství. V Rumunsku bylo možné kritizovat pouze členy jednotných zemědělských družstev, kteří neplnili plán nebo závazky, při-

padně mohl být „vytahán za uši“ i nějaký předseda CAP, jenž upadl v nemilost. V Československu bylo po dobu několika let možné otevřeně mluvit o nezdaru kolektivizace, o jejích katastrofálních výsledcích, pokud jde o životní úroveň venkovské populace, ba dokonce o právu vystoupit z JZD. Navíc v druhé polovině 50. let bylo možné, aby vznikly hrané a dokumentární filmy velmi kritické na adresu kolektivizace, které však byly později zakázány nebo alespoň cenzurovány.¹² Rumunsko nedosáhlo podobné úrovně kritiky na adresu komunistického režimu a jeho politiky v oblasti zemědělství, a to ani ve druhé polovině 50. let,¹³ ani později.¹⁴

Jiný významný rozdíl se projevil až ke konci komunistického režimu ve

Obálka románu *Mitrea Cocor* od Mihaila Sadoveana, podle kterého byl natočen film, a plakáty k rumunským filmovým agitkám *Údolí hřím* a *Lavina*
Zdroj: Virtuální fototéka rumunského komunismu

- 12 Viz druhá část dokumentární trilogie o slovenské obci Příbeta *Příbetská jar* (režie Ján Lacko, 1956), která byla po několika letech zakázána, případně hrané filmy *Velká samota* (režie Ladislav Helge, 1959) a *Touha* (povídka *Anděla*, režie Vojtěch Jasný, 1960). Později, koncem 60. let, se v rámci nové vlny objevily filmy ještě odvážnější, např. *Noc nevěsty* (režie Karel Kachyňa, 1967) a *Všichni dobří rodáci* (režie Vojtěch Jasný, 1968), které po invazi v srpnu 1968 samozřejmě putovaly do trezoru.
- 13 Je pravda, že v příslušném období měla Rumunská dělnická strana zcela jiné zájmy a že se jí podařilo upoutat pozornost rumunské veřejnosti díky přitvrzení oficiálního postoje vůči Sovětskému svazu a jisté tendenci vymanit Rumunsko – ač komunistické – z područí rudého kolosu z východu. Což se mělo rumunským komunistům podařit počínaje rokem 1958, kdy musely sovětské oddíly opustit zemi. V tomto kontextu je nutno podotknout, že ve 2. polovině 50. let se kritiky v Československu zaměřovaly hlavně na vnitřní politické činitele, aniž by se projevoval rozhodnější postoj k SSSR, zatímco komunistické Rumunsko, nakloněné méně než Československo demokratizaci zevnitř, zvyšovalo hlas vůči poručnické východní velmoci.
- 14 Určitá kritika politiky PMR v 50. letech v oblasti zemědělství se měla objevit teprve v 80. a 90. letech 20. století, a to narážkami

Generální tajemník Rumunské dělnické strany Gheorghe Gheorghiu-Dej, přední straníci Petru Groza, Teohari Georgescu a Leonte Răutu a sovětský maršál Kliment Efremovič Vorošilov na návštěvě JZD Leninova cesta, 1951 Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu

druhé polovině 80. let. Zatímco v Československu, stejně jako v celém socialistickém bloku, vál vítr změny a demokratizace, zatímco bylo jasné, že pod vlivem Gorbačovovy perestrojky¹⁵ se komunismus a vše s ním spojené (včetně kolektivního zemědělství) otřásá v základech, Ceaușescu pokládal za vhodné „zpečetit definitivní vítězství“ komunistického zřízení v Rumunsku dvěma absurdními a dramatickými činy: rozšířením kolektivizace do kopcovitých a horských oblastí a tzv. systematizací rumunských vesnic.

Pro problémy dané reliéfem se v kopcovitých a horských oblastech Rumunska upustilo od myšlenky založení místních zemědělských družstev již počátkem 60. let. Ceaușescu přesto rozhodl rozšířit kolektivizaci

i sem, aby se potvrdila „konečná a absolutní socialistická transformace celé země“. Jelikož se však tato iniciativa objevila relativně pozdě,¹⁶ pokusy o realizaci se omezily na průzkumy a všeobecné plány, na jejichž uskutečnění už nebyl čas, protože, jak známo, revoluce v roce 1989 ukončila komunistický režim v Rumunsku a Ceaușescovu diktaturu.

Totéž nelze konstatovat v souvislosti s takzvanou systematizací vesnic. Plán, který se původně řadil k sociálněpolitickým záměrům Gheorghe Gheorghiu-Deje¹⁷, získal nový rozměr za Ceaușesca. V listopadu 1965 byla z jeho iniciativy založena Ústřední komise pro systematizaci vesnic (Comisia Centrală pentru Sistemizarea Satelor), která měla vypracovat perspektivní plány na co

nejefektivnější využití zemědělské půdy a existující vodní sítě.

Na národní stranické konferenci v prosinci 1967¹⁸ představil Nicolae Ceaușescu prototyp budoucí rumunské vesnice: každá obec měla mít jednu nebo více škol, veřejnou knihovnu a kulturní dům, kino, zdravotní středisko a porodnici, veřejné lázně a síť obchodů, které by zajistily zásobování obyvatel spotřebním zbožím. Současně s výstavbou měli být do těchto obcí nastěhováni ve velkém počtu intelektuálové, kteří by se podíleli na jejich postupné přeměně v poloměstská sídla. V roce 1973 byl tento program zahájen v okresech blízkých hlavnímu městu (Ilfov, Călărași), pak se rozšířil na celostátní úroveň. Systematizace venkova předpokládala přemístění rodinných hospodářství a farem z malých a rozdrobených vesnic, pokládaných za obce bez perspektivy rozvoje, a jejich soustředění do co nejkompaktnějších obcí. Několik stovek vesnic po celém Rumunsku mělo být přeměněno na zemědělsko-průmyslová centra s městským statutem; jejich obyvatelé, o minimálním počtu 5000 lidí na každou lokalitu, měli být přestěhováni ze svých individuálních obydlí do obydlí kolektivních (panelových domů) o několika podlažích, tak aby hustota zalidnění na těchto místech byla co nejvyšší. Uprostřed těchto lokalit měly být kanceláře správních a politických úřadů, soustředěné do tzv. občanského centra usedlosti. Rovněž zde měly být postaveny průmyslové závody, obchody, školy, nemocnice a jiné pomocné úřady, které by sloužily všem okolním obcím v okruhu dvaceti kilometrů. Tato zemědělsko-průmyslová centra měla být vybavena kanalizací, vodovodem a plynovodem.

dirigovanými Ceaușescem a jeho přísluhovači na jisté chyby z období stalinismu. Ihned se ale zdůrazňovalo, ba až obsesivně opakovalo, že právo bylo zjednáno a vše se vyřešilo ihned po roce 1965 a 9. sjezdu PMR, tedy po Ceaușescově nástupu k moci.

15 Navzdory známé neochotě vedení KSČ k reformám byl v druhé polovině 80. let v Československu cítit vliv perestrojky nepoměrně silněji než v Rumunsku.

16 Viz Zpráva Plenární schůze pracovníků v zemědělství z června 1985, zveřejněno 14. února 1990 v novinách *Dreptatea*.

17 Vůdce Rumunska a Rumunské dělnické strany před Ceaușescem v letech 1948–1964.

18 Viz *Arhiv Muzea rumunských dějin v Bukurešti*, Zpráva Národní konference PCR z prosince 1967, Série W/234/1867.

Tajemník Štefan Voitec a generální tajemník ústředního výboru Rumunské dělnické strany Gheorghe Gheorghiu-Dej udělují medaile u příležitosti dokončení kolektivizace zemědělství v Rumunsku, březen 1962
Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu

Medaile Na počest dokončení kolektivizace, která se roku 1962 udělovala předsedům vybraných JZD Foto: Wikimedia Commons

Od začátku 80. let se systematizace stala neoddelitelnou součástí ročních i pětiletých plánů. Číslo zveřejněná v březnu a červnu 1988¹⁹ ukazovala, že mělo zmizet 900 obcí z celkového počtu 2705 a že se počet vesnic měl snížit z 13 123 na maximálně 5000 až 6000. Tímto způsobem mělo 7000 až 8000 vesnic zmizet z mapy Rumunska a ty, které by zůstaly, měly být zdemolovány a z 50 až 55 procent přebudovány.²⁰

Tento plán byl formálně zdůvodňován snahou o zrušení nerovnosti mezi vesnicí a městem, ale jeho aplikace v tak rychlém tempu a v takovém rozsahu byla utopií, protože předpo-

kládala investice, které si Rumunsko nemohlo dovolit a které by zcela vyčerpaly národní ekonomiku. Vymazání některých obcí z povrchu zemského se neobešlo bez zneužívání veřejné moci, zatýkání a nuceného stěhování; těm, kterých se týkalo, bylo navíc nabídnuto jen symbolické odškodnění, a i to až po nekonečných průtahcích.²¹

Opět je třeba zdůraznit, že se tyto události odehrávaly v době, kdy se v Československu a zbytku střední i východní Evropy (v čele s Polskem a Maďarskem) příslušné národní společnosti probouzely ze čtyřicetileté ideologické kocoviny způsobené ko-

munismem, který se právě chystaly poslat na smetiště dějin...

Odlišnosti nezmizely ani po pádu komunismu v Československu, Rumunsku a ostatních evropských socialistických zemích v roce 1989. To, co se po změně režimu odehrávalo v oblasti zemědělství na rumunském venkově, je pravým opakem vývoje na venkově v Československu. Stejně tomu bylo i po druhé světové válce, jen v opačném gardu. Jestliže rumunský venkov - na rozdíl od československého - odmítl dát v roce 1946 svůj hlas komunistické straně dychtící po moci, volby v letech 1990 a 1992 paradoxně udržely v Rumunsku u moci

19 Viz *Oficiální věstník RSR*, březen a červen 1988.

20 V rámci administrativně-správního členění Rumunska obsahuje obec více vesnic (osad) a je přitom primární (nejnižší) administrativní jednotkou. Vesnice totiž nemají vlastní správu a rozdělení obce na vesnice je ryze teritoriální. Status vesnice je podobný statusu městských čtvrtí, nikoli městských částí.

21 Další informace in DUMISTRĂCEL, Stelian: *Sate dispărute - sate amenințate* (Zmizelé vesnice - ohrožené vesnice). Editura Institutului european, Iași 1995; BERINDEI, Mihnea: *Distrugearea satelor românești în arhivele Comitetului Central* (Zničení rumunských vesnic v archivu Ústředního výboru PCR), *Revista 22*, 30. 06. 2009, přístupné online na <http://www.revista22.ro/distrugearea-satelor-romnesti-n-arhivele-comitetului-central-6312.html> (citováno k 10. 1. 2012); TISMANEANU, Vladimir: *Comisia prezidentiala pentru analiza dictaturii comuniste din Romania - Raport final* (Konečná zpráva Prezidentské komise pro analýzu komunistické diktatury v Rumunsku), București 2006, přístupné online na http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf (citováno k 10. 1. 2012); Il Ré Michele: Ceausescu - un monarca assoluto. *La Repubblica*, 2. 8. 1989.

Série poštovních známek věnovaná dokončení kolektivizace zemědělství v Rumunsku
Zdroj: Virtuální fototéka rumunského komunismu

neokomunisty z Fronty národní záchrany (Frontul Salvării Naționale – FSN) právě díky hlasům venkovského obyvatelstva, které se obávalo změn a odmítalo je. Připadá vám to povědomé? Rumunský venkov měl v roce 1946 obavy ze změn, i tehdy je odmítl. Ale argument síly, podpořený přítomností Rudé armády v zemi, byl tehdy mnohem pádnější a rumunský venkov zaplatil za svou odvahu a opovázlivost slzami a krví.

Na rozdíl od roku 1946 byl v devadesátých letech hlas venkova respektován, ale bylo to – jen zdánlivě paradoxně – v neprospěch těchto (a vlastně všech) rumunských voličů. Za šest let vlády dovedla neokomunistická levice Rumunsko na pokraj ekonomické katastrofy, jejíž důsledky pociťuje země i dnes. Paradox jde však ještě dál. Zatímco volili FSN, která jim demagogicky zaručovala ochranu před otřesy provázejícími přechod ke kapitalismu, obyvatelé venkova pekelným tempem rušili a plundrovali svá jednotná zemědělská družstva. Na začátku roku 1992 už v Rumunsku neexistovalo jediné družstvo a jejich inventář byl z pětadevadesáti procent ztracen. Zničeny byly i zavlažovací sítě, zmizely kovové kanály, které končily ve výkupnách kovu. Některá družstva se časem dala znovu dohromady, přeměnila se totiž na sdružení zemědělců se statutem akciových společností nebo společností s ručením omezeným, ale kvůli nedostatku zeměděl-

ského inventáře jsou jejich možnosti omezené a činnost velmi obtížná. Z obilnice Evropy, jak se mu v meziválečném období říkávalo, se Rumunsko stalo zemí závislou na nákladném dovozu, kterým doplňuje nedostatek chleba i jiných potravin zemědělského původu...

A Československo? Jednotná zemědělská družstva tu byla rušena daleko pomalejším tempem než v Rumunsku, a některá dokonce existují ještě i dnes. A vůbec se jim nedaří špatně. Přešly buď do společného vlastnictví vesničanů, nebo do vlastnictví místních či cizích investorů, anebo byly zreorganizovány, podobně jako v Rumunsku, na obchodní akciové společnosti nebo společnosti s ručením

omezeným. Mezitím se bývalá federace proměnila v nezávislé státy Česko a Slovensko, což však nezměnilo téměř nic na vývoji české a slovenské vesnice. Potomci vesničanů, jejichž hlasy před čtyřiceti lety dovedly k moci Komunistickou stranu Československa, se zorientovali lépe než jejich rodiče a prarodiče (a než Rumuni) – a volili Občanské fórum a Havla.

Abychom tedy pokračovali v paralele, český venkov dvakrát volil změnu – jak v roce 1946, tak v roce 1990, zatímco ten rumunský ji dvakrát odmítl. Naproti tomu v Čechách nebyla JZD zničena a zrušena, ale uzpůsobena k činnosti v rámci tržního hospodářství.

Zde je asi lepší skončit, ačkoli by bylo možné ve srovnávání pokračovat. Ve středo- a východoevropských státech, ale i v jiných zemích bývalého socialistického bloku se totiž vyprofilovaly jisté politické síly, které mluví o „novém socialismu 21. století“, „novém znárodnění národních ekonomik“ a „nové kolektivizaci zemědělství“. A podpisů na podporu obnovy komunistických hnutí začíná přibývat právě tam, kde byly komunistické strany po roce 1989 formálně zrušeny. Přesto doufejme, že nás budoucnost ušetří pokračování paralely, již se pokusila nastínit tato práce.

Autor je ředitelem Rumunského kulturního institutu v Praze

pd

Pamětní mince vydaná u příležitosti 25. výročí dokončení kolektivizace zemědělství v Rumunsku
Foto: Virtuální fototéka rumunského komunismu